

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
з дисципліни «Психологічний спецпрактикум із роботи з персоналом»

Розробник:
старший викладач кафедри ПДОУ,
канд. психол. наук
Боснюк В.Ф.
“   ” _____ 2016 р.

Харків, 2016

МОДУЛЬ 1.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГІВ ДСНС УКРАЇНИ

ТЕМА 1.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ В ДСНС УКРАЇНИ (семінарське заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Визначення психологічної роботи та основні етапи її розвитку.
2. Структура психологічної роботи та основні принципи її організації та проведення.
3. Правові та організаційно-методичні аспекти проведення психологічної роботи

Питання для обговорення:

1. Що розуміється під психологічною роботою?
2. Назвіть і коротко охарактеризуйте основні етапи розвитку психологічної роботи в ДСНС України.
3. Яке співвідношення психологічної роботи та психологічного забезпечення?
4. Які групи проблем, характерні для сучасних умов, зумовлюють загальну спрямованість і завдання психологічної роботи?
5. Які основні завдання психологічної роботи в ДСНС?
6. Хто здійснює загальне організаційно-методичне керівництво психологічною роботою в ДСНС?
7. Яким принципам повинна відповідати психологічна робота для забезпечення її ефективності?

Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
3. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
4. Лебедев В.И. Личность в экстремальных условиях. – М.: Политиздат, 1989. – 303 с.
5. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг. ред. В.П. Садкового. – Х.: УЦЗУ, 2009. – 244 с.

ТЕМА 1.2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ОВОЛОДІННЯ ПРОФЕСІЄЮ ПСИХОЛОГА (семінарське заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Професійна суб'єктність як фактор саморозвитку психолога ДСНС України.
2. Особливості змісту і технології професійного навчання психологів ДСНС України.
3. Психологічне знання і психологічна практика в контексті професійної діяльності психолога ДСНС України.

Питання для обговорення:

1. Які елементи складають основу спеціальної системи професійного супроводу психолога?
2. Проблеми з якими стикаються курсанти (студенти) при адаптації до посади психолога після закінчення ВУЗу.
3. Основні фактори, які ускладнюють процес встановлення психологів як спеціалістів.
4. Які риси характеризують професійну суб'єктність психолога?
5. Назвіть основні цільові орієнтири в підготовці психолога у ВНЗ.

6. Володіння якими типами професійного мислення забезпечує психолога комплексний вплив на об'єкт?

Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.

2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.

3. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.

4. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю. С. Шойгу. – М.: Смысл, 2007. – 319 с.

5. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.

6. Смирнов Б.А., Долгополова Е.В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, – 276 с.

ТЕМА 1.3. КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА ДСНС УКРАЇНИ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Критерії ефективності психологічної роботи та професійної діяльності психолога ДСНС України.

2. Професійна компетентність психолога.

3. Матеріальне забезпечення психологічної роботи в ДСНС України.

Питання для обговорення:

1. Розмежування понять «професійна успішність», професійна ефективність», професійна надійність» психолога ДСНС України.

2. Проблема оцінки ефективності роботи психолога.

3. Основні умови, що забезпечують об'єктивність і всесторонність оцінки професійної діяльності психолога.

4. Формальні показники діяльності служби психологічного забезпечення ДСНС України.

5. Професійна компетентність психолога, її основні показники.

Література:

1. Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды. – М.: Мысль, 1983. – 203 с.

2. Гостюшин А. Энциклопедия экстремальных ситуаций. – М.: “Зеркало”, 1994. – 422 с.

3. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.

4. Охременко О.Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. – К.: Національна академія оборони України, 2004. – 210 с.

5. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю.С. Шойгу. – М.: Смысл, 2007. – 319 с.

6. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.

ТЕМА 1.4. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ В

ДСНС УКРАЇНИ (практичне заняття, 4 год.).

Навчальні питання:

1. Наказ МНС України від 23.02.2004 р. № 89 «Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення службової діяльності аварійно-рятувальних служб».
2. Наказ МНС України від 23.11.2004 р. № 187 «Про затвердження Концепції психологічного забезпечення службової діяльності працівників апаратів та підрозділів Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій».
3. Наказ МНС України від 03.12.2003 р. № 466 «Про затвердження Інструкції про порядок поглибленого психологічного обстеження кандидатів на керівні посади територіальних органів управління МНС України та Методичних рекомендацій з вивчення соціально-психологічного клімату в колективах апаратів і підрозділів МНС України».
4. Наказ МНС України від 10.04.2003 р. № 106 «Про затвердження положень «Про відділення (групи) психологічного забезпечення державної пожежної охорони МНС України та «Про психологічне супроводження навчально-виховного процесу у пожежно-технічних навчальних закладах МНС України».

Питання для обговорення:

1. Функціональні обов'язки психолога ДСНС України
2. Права психолога в системі ДСНС України.
3. За що відповідає та що оповинен знати психолог в системі ДСНС України.
4. Основні завданням психологічного забезпечення службової діяльності.

Література:

1. Наказ МНС України від 23.02.2004 р. № 89 «Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення службової діяльності аварійно-рятувальних служб».
2. Наказ МНС України від 23.11.2004 р. № 187 «Про затвердження Концепції психологічного забезпечення службової діяльності працівників апаратів та підрозділів Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій».
3. Наказ МНС України від 03.12.2003 р. № 466 «Про затвердження Інструкції про порядок поглибленого психологічного обстеження кандидатів на керівні посади територіальних органів управління МНС України та Методичних рекомендацій з вивчення соціально-психологічного клімату в колективах апаратів і підрозділів МНС України».
4. Наказ МНС України від 10.04.2003 р. № 106 «Про затвердження положень «Про відділення (групи) психологічного забезпечення державної пожежної охорони МНС України та «Про психологічне супроводження навчально-виховного процесу у пожежно-технічних навчальних закладах МНС України».

ТЕМА 1.5. ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДСНС УКРАЇНИ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Цілі та задачі психологічного вивчення особового складу ДСНС України.
2. Основні етапи психологічного вивчення працівників та їх зміст.
3. Характеристика професійно-психологічного відбору кандидатів на службу та навчання в ДСНС України.
4. Психологічне обстеження кандидатів на керівні посади.

Питання для обговорення:

1. Яким чином організовується професійний психологічний відбір кандидатів на службу та навчання в ДСНС України?
2. Перелік методик, які використовуються для відбору на навчання та службу.

3. Перелік психологічних модулів за різними категоріями рятувальних професій.
4. Форми звітності за результатами проведення професійно-психологічного відбору

Література:

1. Наказ МНС України від 23.02.2004 р. № 89 “Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення службової діяльності аварійно-рятувальних служб”.
2. Наказ МНС України від 03.12.2003 р. № 466 «Про затвердження Інструкції про порядок поглибленого психологічного обстеження кандидатів на керівні посади територіальних органів управління МНС України та Методичних рекомендацій з вивчення соціально-психологічного клімату в колективах апаратів і підрозділів МНС України».
3. Наказу МНС України від 10.04.2003 р. № 104 «Про затвердження Інструкції про професійно-психологічний відбір кандидатів на навчання до вищих пожежно-технічних навчальних закладів МНС України»

ТЕМА 1.6. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ЧАСТИНАХ ДСНС УКРАЇНИ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Порядок та сутність вивчення соціально-психологічного клімату.
2. Алгоритм вивчення соціально-психологічного клімату в підрозділі ДСНС України.
3. Обробка та узагальнення отриманих даних методами соціометрії та математичної статистики.
4. Форма звітності за результатами вивчення соціально-психологічного клімату в пожежно-рятувальних частинах.

Питання для обговорення:

1. Структура морально-психологічного клімату в колективі.
2. Методи вивчення і оцінки морально-психологічного стану.
3. Які ознаки свідчать про наростання психологічної напруженості в підрозділі?
4. Заходи з удосконалення соціально-психологічних відносин у колективі.

Література:

1. Наказ МНС України від 23.02.2004 р. № 89 “Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення службової діяльності аварійно-рятувальних служб”.
2. Наказ МНС України від 03.12.2003 р. № 466 «Про затвердження Інструкції про порядок поглибленого психологічного обстеження кандидатів на керівні посади територіальних органів управління МНС України та Методичних рекомендацій з вивчення соціально-психологічного клімату в колективах апаратів і підрозділів МНС України».
3. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
4. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.

ТЕМА 1.7. ЗАСОБИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ І ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ ДСНС УКРАЇНИ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Робота з документами (біографічний метод).

2. Опитування як один з основних засобів психологічного вивчення працівників ДСНС України (бесіда, анкетування, інтерв'ю).
3. Спостереження і тестування як засіб психологічного вивчення працівників ДСНС України.

Питання для обговорення:

1. Які методи найбільш доцільно використовувати для вивчення стану справ у підрозділі?
2. Особливості використання соціометричної методики при вивченні підрозділів ДСНС.
3. План нестандартизованого інтерв'ю для отримання первинної інформації про кандидата на посаду.

Література:

1. Охременко О.Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. – К.: Національна академія оборони України, 2004. – 210 с.
2. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю. С. Шойгу. – М. : Смысл, 2007. – 319 с.
3. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг.ред. В.П. Садкового. – Х.: УЦЗУ, 2009. – 244 с.
4. Наказ МНС України від 03.12.2003 р. № 466 «Про затвердження Інструкції про порядок поглибленого психологічного обстеження кандидатів на керівні посади територіальних органів управління МНС України та Методичних рекомендацій з вивчення соціально-психологічного клімату в колективах апаратів і підрозділів МНС України».

МОДУЛЬ 2.

РОБОТА ПСИХОЛОГА В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

ТЕМА 2.1. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Об'єкт і предмет психологічного забезпечення екстремальних дій пожежно-рятувальної частини.
2. Мета, завдання, принципи психологічного забезпечення екстремальних дій.
3. Сучасні концепції психологічного забезпечення екстремальних дій працівників.
4. Психологічна допомога на різних етапах розвитку травми.

Питання для обговорення:

1. Що повинний робити психолог на етапі підготовки до екстремальних подій?
2. Які завдання вирішує психолог в ході екстремальних ситуацій? Загальні стратегії психологічної допомоги.
3. Які завдання вирішує психолог після завершення екстремальних подій?

Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
2. Оніщенко Н. В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. – 2014. – 584 с.
3. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг.ред. В.П. Садкового. – Х.: УЦЗУ, 2009. – 244 с.

4. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю. С. Шойгу. – М. : Смысл, 2007. – 319 с.

ТЕМА 2.2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ЕКСТРЕНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ (семінарське заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Особливості підготовки психолога ДСНС до виїзду в зону надзвичайної ситуації.
2. Алгоритм збору інформації до прибуття та на місці надзвичайної ситуації.
3. Організаційна схема діяльності спеціалістів психологічної служби на місці надзвичайної ситуації.
4. Система взаємодії психолога з посадовими особами системи ДСНС України.

Питання для обговорення:

1. Позаштатні мобільні групи екстреної психологічної допомоги.
2. Які основні завданнями мобільної групи екстреної психологічної допомоги?
3. Перелік речей та спорядження для надання екстреної психологічної допомоги (склад «валізи психолога»).
4. Яка ціль і способи взаємодії психолога з іншими посадовими особами системи ДСНС під час надзвичайної ситуації?

Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
3. Наказ МНС України від 23.02.2004 р. № 89 “Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення службової діяльності аварійно-рятувальних служб”.
4. Наказ МНС України від 27.02.2008 р. № 148 «Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС».

ТЕМА 2.3. ПСИХОДІАГНОСТИКА ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ В ЗОНІ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Особливості психодіагностики психічних розладів
2. Ціль і особливості діагностичної експрес-бесіди в зоні надзвичайної ситуації.
3. Ціль і особливості візуальної експрес-діагностики в зоні надзвичайної ситуації.
4. Симптоми реактивних станів і психозів

Питання для обговорення:

1. Які патерни поведінки є свідченням можливих психічних розладів?
2. Вимоги до запитань, які задаються постраждалим з візуальними симптомами реактивних станів і психозів.
3. Характеристика карт симптомів реактивних станів і психозів.

Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.

2. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
3. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
4. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. – 2014. – 584 с.
5. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю.С. Шойгу. – М. : Смысл, 2007. – 319 с.

ТЕМА 2.4. ЕКСТРЕНА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЮ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика екстреної психологічної допомоги.
2. Особливості принципів роботи спеціаліста-психолога при наданні екстреної психологічної допомоги.
3. Правила надання першої допомоги для психологів та рятувальників.
4. Проблема вибору методів екстреної психологічної допомоги в зоні надзвичайної ситуації

Питання для обговорення:

1. Характеристика основних психологічних періодів розвитку надзвичайної ситуації.
2. Профілактика чуток в зоні надзвичайної ситуації.
3. Профілактика панічного настрою серед населення в зоні надзвичайної ситуації.
4. Характеристика екстреної психологічної допомоги постраждалим, які знаходяться в ізоляції.

. Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
3. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
4. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. – 2014. – 584 с.
5. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг. ред. В.П. Садкового. – Х.: УЦЗУ, 2009. – 244 с.
6. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.

ТЕМА 2.5. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ЕКСТРЕНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ З РІЗНИМИ НЕГАТИВНИМИ ПСИХІЧНИМИ СТАНАМИ (практичне заняття, 4 год.).

Навчальні питання:

1. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при страху.
2. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при тривозі.
3. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при плачі.
4. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при істеричі.
5. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при руховому збудженні.

6. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при агресії.
7. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при ступорі.
8. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при нервовому тремтінню.
9. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при маренні та галюцинаціях.
10. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при апатії.

Питання для обговорення:

1. Які основні ознаки різноманітних негативних психічних станів, які можуть виникнути в зоні надзвичайної ситуації?
2. Що не рекомендується здійснювати при наданні екстреної психологічної допомоги?
3. Алгоритми надання екстреної психологічної допомоги при різноманітних негативних психічних станах

Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
2. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
3. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. – 2014. –584 с.
4. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг.ред. В.П. Садкового. – Х.: УЦЗУ, 2009. – 244 с.
5. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю. С. Шойгу. – М. : Смысл, 2007. – 319 с.

ТЕМА 2.6. САМОДОПОМОГА ПРИ ГОСТРИХ РЕАКЦІЯХ НА СТРЕС
(практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Універсальні методи самодопомога при гострих реакціях на стрес.
2. Прийоми самодопомоги при активних формах реакціях на стрес.
3. Прийоми самодопомоги при пасивних формах реакціях на стрес.

Питання для обговорення:

1. Розкажіть про прийоми самодопомоги при відчутті страху та тривоги.
2. Розкажіть про прийоми самодопомоги при плачі та агресії.
3. Розкажіть про прийоми самодопомоги при істеричі та апатії.

Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
3. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
4. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. – 2014. –584 с.
5. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг.ред. В.П. Садкового. – Х.: УЦЗУ, 2009. – 244 с.

6. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.

МОДУЛЬ 3. ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В ГОСТРИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ ТРАВМИ ПІСЛЯ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

ТЕМА 3.1. ДЕБРИФІНГ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ (практичне заняття, 4 год.).

Навчальні питання:

1. Характеристика групової психотерапії.
2. Загальна характеристика психологічного дебрифінгу.
3. Завдання та структура психологічного дебрифінгу.
4. Правила проведення психологічного дебрифінгу

Питання для обговорення:

1. Особливості проведення «вступної» фази психологічного дебрифінгу.
2. Особливості проведення фази «фактів» психологічного дебрифінгу.
3. Особливості проведення фази «думок» психологічного дебрифінгу.
4. Особливості проведення фази «реагування» психологічного дебрифінгу.
5. Особливості проведення «підготовчої» фази психологічного дебрифінгу.
6. Особливості проведення фази «реадаптації» психологічного дебрифінгу.

Література:

1. Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды. – М.: Мысль, 1983. – 203 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
3. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
4. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.
5. Смирнов Б.А., Долгополова Е.В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, – 276 с.

ТЕМА 3.2. АУТОДЕБРИФІНГ ТА ПСИХОБІОГРАФІЧНИЙ ДЕБРИФІНГ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНО-ГРУПОВИЙ ВАРІАНТ ДЕБРИФІНГУ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Характеристика аутодебрифінгу.
2. Особливості психобіографічного дебрифінгу.
3. Особливості проведення аутодебрифінгу та психобіографічного дебрифінгу

Питання для обговорення:

1. Відмінності аутодебрифінгу від класичного психологічного дебрифінгу.
2. Здійсніть порівняльний аналіз психобіографічного дебрифінгу з психологічним дебрифінгом.
3. Ситуації, в якій найбільш доречно застосовувати аутодебрифінг та психобіографічний дебрифінг.

Література:

1. Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды. – М.: Мысль, 1983. – 203 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
3. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
4. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.
5. Смирнов Б.А., Долгополова Е.В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, – 276 с.

ТЕМА 3.3. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДУ «ГРУПА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ» (семінарське заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика методу «група підтримки».
2. Принципи роботи в «групі підтримки».
3. Обов'язки і вимоги до керівника «групи підтримки».

Питання для обговорення:

1. Організаційні аспекти проведення методу «група підтримки».
2. Ситуації, в якій найбільш доречно застосовувати метод «група підтримки».
3. Психологічні проблеми, які можна вирішити за допомогою методу «група підтримки»

Література:

1. Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды. – М.: Мысль, 1983. – 203 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
3. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
4. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.
5. Смирнов Б.А., Долгополова Е.В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, – 276 с.

ТЕМА 3.4. ПРИЙОМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ КЛІЄНТА МІЖ ЗУСТРІЧАМИ З ПСИХОЛОГОМ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Щоденник як особливий психологічний засіб допомоги.
2. Лист як прийом самостійної роботи.
3. Характеристика прийому аффірмації.

Питання для обговорення:

1. Особливості структурованого щоденника самопостереження.
2. Допомога психолога клієнту при веденні щоденника.

3. Підходи до створення та закріплення афірмацій.

Література:

1. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
2. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.
3. Охременко О.Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. – К.: Національна академія оборони України, 2004. – 210 с.
4. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю.С. Шойгу. – М.: Смысл, 2007. – 319 с.
5. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.

ТЕМА 3.5. БУКЛЕТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСВІТЛЕННЯ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Характеристика та завдання психологічного просвітлення.
2. Призначення і особливості буклету психологічної допомоги.
3. Основні принципи розробки буклету психологічної допомоги «На допомогу жертвам катастрофи...».

Питання для обговорення:

1. Який терапевтичний ефект приносить буклет психологічної допомоги?
2. При яких симптомах після надзвичайної ситуації постраждалим необхідно звернутися до професійної психологічної допомоги?
3. Ситуації, в якій найбільш доречно постраждалим роздавати буклети психологічної допомоги.

Література:

1. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг.ред. В.П. Садкового. – Х.: УЦЗУ, 2009. – 244 с.
2. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.
3. Охременко О.Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. – К.: Національна академія оборони України, 2004. – 210 с.
4. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю.С. Шойгу. – М.: Смысл, 2007. – 319 с.
5. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.
6. Смирнов Б.А., Долгополова Е.В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, – 276 с.

МОДУЛЬ 4.

ПСИХОЛОГІЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 4.1. ПСИХОЛОГІЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ЯК МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПЕРІОД КРИЗИ (практичне заняття, 4 год.).

Навчальні питання:

1. Характеристика психологічного супроводження.
2. Основні принципи психологічного супроводження.
3. Характеристика діагностичної стадії психологічного супроводження.
4. Аналіз етапів реабілітаційної стадії.
5. Характеристика завершуючої стадії психологічного супроводження.

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте основні відмінності моделі «психологічного супроводження» від інших моделей надання психологічної допомоги.
2. Виділіть загальні закономірності динаміки проходження через кризові періоди життя (періоди переходу), які необхідно враховувати при розробці програми психологічного супроводження.
3. Аналіз суб'єкт-об'єктної та суб'єкт-суб'єктної парадигми роботи психолога та клієнта при психологічному супроводженні.
4. Які техніки та методи доцільно використовувати при психологічному супроводженні в період кризи?

Література:

1. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг.ред. В.П. Садкового. – Х.: УЦЗУ, 2009. – 244 с.
2. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.
3. Охременко О.Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. – К.: Національна академія оборони України, 2004. – 210 с.
4. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / под общей ред. Ю.С. Шойгу. – М.: Смысл, 2007. – 319 с.
5. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.
6. Смирнов Б.А., Долгополова Е.В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, – 276 с.

ТЕМА 4.2. ОСНОВНІ ЗАСОБИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПЕРІОД КРИЗИ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика спілкування психолога з людиною в кризовій ситуації.
2. Моделі взаємодії психолога і клієнта при подоланні кризисних ситуацій.
3. Характеристика психотехнік слухання, які помагають побудувати процес спілкування.
4. Моделі психологічного впливу на клієнта.

Питання для обговорення:

1. Особливості спілкування в зоні надзвичайної ситуації та після виходу з кризового стану.
2. Сформулюйте цілі і завдання психологічної допомоги особистості в період кризи.
3. Які резерви особистості, які може активізувати психолог для того, щоб допомогти людині продуктивно пережити кризу?
4. Охарактеризуйте кожне з внутрішніх умов (резервів) перетворення і переживання життєвої ситуації в період кризи (наприклад, високий рівень саморегуляції, пошук інформації, інтенсивні роздуми, вміння залучити в орбіту своїх дій інших людей і ін.).

Література:

1. Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды. – М.: Мысль, 1983. – 203 с.
2. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
3. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
4. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
5. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.
6. Охременко О.Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. – К.: Національна академія оборони України, 2004. – 210 с.

ТЕМА 4.3. ОСОБЛИВОСТІ ВТОРИННОЇ ТРАВМИ ТА СИНДРОМУ ВИГОРЯННЯ ПСИХОЛОГА ДСНС УКРАЇНИ (практичне заняття, 4 год.).

Навчальні питання:

1. Характеристика вторинної травми та синдрому вигорання.
2. Прояви синдрому вигорання у психологів-консультантів.
3. Стадії синдрому вигорання.
4. Особистісні та організаційні детермінанти синдрому вигорання.
5. Сфери невідповідності особистості і професійної діяльності, що викликають синдром вигорання.
6. Характеристика роботи з вторинною травмою.

Питання для обговорення:

1. Порівняльний аналіз вторинної травми та синдрому вигорання.
2. Оцінка вторинної травматизації.
3. Профілактика вторинної травми та синдрому вигорання.

Література:

1. Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды. – М.: Мысль, 1983. – 203 с.
2. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
3. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
4. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
5. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.
6. Охременко О.Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. – К.: Національна академія оборони України, 2004. – 210 с.

ТЕМА 4.4. СУПЕРВІЗІЯ ЯК ФОРМА ДОПОМОГИ ПСИХОЛОГУ (практичне заняття, 2 год.).

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика супервізії.

2. Особливості проведення супервізорської сесії.
3. Правила для супервізора.
4. Проблема формулювання «запросу» на супервізорську сесію.
5. Форми організації супервізорської практики.

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте основні відмінності супервізії від інших моделей надання психологічної допомоги.
2. Які техніки та методи доцільно використовувати при супервізії?
3. Ситуації та проблеми, в якій найбільш доречно використовувати метод супервізії.

Література:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – К.: ТОВ "Август Трейд", 2007. – 502 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
3. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
4. Осухова Н.В. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. Гриф УМО МО РФ. – М.: Академия, 2005. – 288 с.
5. Охременко О.Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. – К.: Національна академія оборони України, 2004. – 210 с.

ТЕМА 4.5. ПСИХОЛОГІЧНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ (практичне заняття, 4 год.).

Навчальні питання:

1. Характеристика самонавіювання за методом Куе.
2. Особливості аутотренінгу (метод Шульца).
3. Характеристика нервово-м'язової релаксії (метод Джекобсона).
4. Характеристика експрес методів психічної саморегуляції.

Питання для обговорення:

1. Особливості методів саморегуляції.
2. Значення психологічної саморегуляції в професійній діяльності рятувальника.
3. Регуляція емоційних станів за допомогою хімічних засобів.
4. Саморегуляція і музика.

Література:

1. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ника-центр, 2006. – 580 с.
2. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – 401 с.
3. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.
4. Смирнов Б.А., Долгополова Е.В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, – 276 с.
5. Черепанова Е.М. Саморегуляция и самопомощь при работе в экстремальных условиях : руководство для спасателей и другого персонала служб быстрого реагирования / Черепанова Е.М. – М. : МЧС РФ, 1995. – 33 с.